

Geluk & wijsheid voor beginners

INLEIDING IN DE KUNST VAN HET FILOSOFEREN

Jos Kessels

UITGEVERIJ BOOM | 2012

Oorspronkelijk verschenen in 1999

Herziene editie, 2012

© Uitgeverij Boom, Amsterdam 2012

© Jos Kessels, Amsterdam 2012

derde oplage 2017

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

Verzorging omslag en binnenwerk: Image Realize

Illustraties binnenwerk: Joep Bertrams

ISBN 978 94 6105 895 9

NUR 730

INHOUD

Inleiding	<i>Socrates en het goede leven</i>	9
Deel I • Geluk		13
1	Op zoek naar het geluk <i>Rousseau of Epicurus</i>	15
2	De menselijke natuur <i>Spinoza of Nietzsche</i>	23
3	De macht van het verstand <i>Epictetus of Augustinus</i>	31
4	Abstract of concreet geluk <i>Aristoteles of Kierkegaard</i>	39
5	Maak van je huis geen moordkuil <i>Freud of Sartre</i>	47
6	Geld en geluk <i>Marcuse of Popper</i>	57
7	Leven zonder te begrijpen <i>Camus en de mythe van Sisyfus</i>	65

Deel II • Rechtvaardigheid	75
8 Hard tegen hart.....	77
<i>Machiavelli of christendom</i>	
9 Uitspraken over inspraak	87
<i>Plato, De Groot of Ortega y Gasset</i>	
10 Het gezicht van gezag	95
<i>Max Weber en de besluitvorming</i>	
11 Is de mens tot de orde te roepen?.....	103
<i>Hobbes of Rousseau</i>	
12 Moet kunnen	111
<i>Kant en Kohlberg</i>	
13 Doen waar je zin in hebt?	119
<i>Twee soorten vrijheid</i>	
Deel III • Kennis	125
14 Het raadsel van de ui, de appel en het ik.....	127
<i>Locke, Berkeley of Hume</i>	
15 Het ik als mannetje in de radio.....	135
<i>Descartes, Hume of Kant</i>	
16 Kunnen dieren pijn hebben?.....	143
<i>Het mens-dier probleem</i>	
17 Kunnen lachebek en pruillip elkaar begrijpen?	151
<i>Het man-vrouw probleem</i>	
18 De paradox van de vrije wil.....	159
<i>Schopenhauer, James of Schlick</i>	

Deel IV • Schoonheid	179
19 Wat heet mooi?	181
<i>Plato of Bourdieu</i>	
20 Het belang van het overbodige	189
<i>Schiller en Kant</i>	
21 De postmoderne waarheid	197
<i>Lyotard, Rorty en de grote vertellingen</i>	
22 De filosoof en de waarheid	205
<i>Gilbert Ryle's categoriefout</i>	
23 Goochelen	213
<i>Nagel of Malcolm</i>	
Deel V • Liefde	179
24 Wijzen van zien, wijzen van spreken	223
<i>Praktische wijsheid en socratisch eros</i>	
Verantwoording en literatuur	249
Over de auteur	267

INLEIDING

Socrates en het goede leven

Dit boek gaat over de kunst om goed te leven. Volgens sommigen is het meer geluk dan wijsheid om een goed leven te hebben. De een is nu eenmaal voor het fortuin geboren, de ander niet. Volgens anderen is goed leven wel een kwestie van wijsheid. Geluk is in hun ogen niet het gevolg van toevallige omstandigheden, maar van onderscheidingsvermogen en een bepaalde kundigheid. Zoals een vakman vaardigheden heeft die een leek niet bezit, zo heeft ook iemand die een bloeiend leven leidt een aantal kundigheden die niet iedereen bezit. Inzicht in zichzelf, bijvoorbeeld, een scherp oog voor wat waardevol is, gevoel voor verhoudingen, een juist beeld van de wereld om zich heen.

Maar wat houden zulke kundigheden precies in? Wat *is* wijsheid eigenlijk? En kun je dat leren? Dat zijn de hoofdvragen van de filosofie. Filosofie betekent letterlijk wijsbegeerte, verlangen naar wijsheid. Van oorsprong af is filosofie het zoeken van wijsheid geweest, van de kunst goed te leven. Een onderzoek naar wat waardevol is en nastrevenswaardig, welke doelen of principes daarbij richtinggevend zijn, hoe je jezelf voor de gek kunt houden met drogbeelden en illusies, wat waan is en wat werkelijkheid en waarheid.

Zo'n onderzoek is natuurlijk niet louter theoretisch. Het gaat niet alleen om het zoeken en vaststellen van waarheid, maar

ook om wat voor gevolgen je daaraan verbindt, hoe je je leven erdoor laat beïnvloeden, wat voor iemand je wilt zijn of worden op grond van die waarheid. Dat is de vormende kracht van filosofie. Door verschillende opvattingen over het goede leven te onderzoeken, door filosofische gezichtspunten te analyseren of zelf te construeren, vorm je jezelf, schep je als het ware jezelf als persoon. Het is de explicitering van het goede leven die ons in staat stelt onszelf te ontwerpen en richting te geven.

Als je jezelf wilt scheppen zul je jezelf moeten onderzoeken. Je zult je gedachten moeten analyseren, je gevoelens toetsen, je idealen en ambities preciseren. Je zult daarin een schifting tot stand moeten brengen tussen wat geldt en wat niet geldt, wat klopt en wat niet klopt, wanneer je jezelf voor de gek houdt en wanneer niet. Je zult je redenen om iets te geloven moeten onderzoeken, om te zien of het goede redenen zijn en of ze bestand zijn tegen kritiek. Dat is precies wat Socrates, de aartsvader van de westerse filosofie, steeds deed in zijn gesprekken: hij daagde mensen uit zichzelf te onderzoeken, hun gedachten te analyseren, hun opvattingen te toetsen. Iemand die niet nadacht over zijn leven en zichzelf niet onderzocht kon volgens hem geen waardevol leven hebben.

Verlegenheid

Die gesprekken van Socrates verliepen meestal als volgt. Eerst liet hij iemand iets zeggen over wat hij meende te weten over goed leven. Bijvoorbeeld, dat je daarvoor moed nodig hebt, of vriendschap, of bezonnenheid. Dan stelde hij een aantal vra-

gen over wat dat precies inhield. En vervolgens liet hij zien dat de opvattingen die zijn gesprekspartner uiteenzette nooit konden kloppen omdat zij vol tegenstrijdigheden zaten. Die persoon raakte daardoor in de war en voelde zich in verlegenheid gebracht, en dat was precies wat Socrates beoogde. Want dat maakt het juist mogelijk een betere opvatting te ontwikkelen, eentje die wel klopt en waar je jezelf niet mee voor de gek houdt.

In dit boek probeer ik iets soortgelijks te doen. Ik presenteer telkens een bepaald beeld van het goede leven of iets wat daartoe behoort, en zet er dan een ander, tegengesteld beeld tegenover. Of ik schets een beeld dat afwijkt van het gangbare. De vraag is steeds: welk beeld is nu het juiste? Of zijn ze geen van alle juist? En op grond waarvan is dat zo? Wie naar wijsheid en geluk streeft (en wie doet dat niet?), krijgt ongetwijfeld met deze dilemma's te maken. Je kunt er niet omheen. Sterker, ook al heb je er nog nooit bewust over nagedacht, uit je gedrag en de loop van je leven blijkt dat je er al vaak een standpunt over hebt ingenomen. Je bent zelf ook de enige die deze dilemma's kan oplossen. Niemand anders kan dat voor je doen. Daartoe moet je wel jezelf onderzoeken, je hoofd en je hart en je handelen. Socrates ging ervan uit dat zowel het doel van je handelen als het doel van de wereld in jezelf te vinden zijn, dat je alleen door onderzoek van jezelf de waarheid kunt bereiken.

Het zijn fascinerende dilemma's die aan de orde komen. Wie de moeite neemt ze nauwkeurig te inspecteren, komt onder de indruk van hun greep. Het conceptuele doolhof waarin we verdwalen en de tegenspraken waarin we verstrikt raken hebben een grote schoonheid, al zijn ze soms regelrecht pijnlijk. Het is alsof je er steeds weer naar moet kijken, ook al maakt

dat de strik vaak alleen maar strakker, het doolhof onoverzichtelijker, de verwarring groter.

Stilte

Socrates had een passie voor weten en begrijpen. En hij had een passie voor gesprekken. Hij was ongewoon hardnekkig in zijn pogingen om helder te denken. En hij deed dat altijd in samenspraak met anderen. Daarom was hij voortdurend in gesprekken verwickeld, altijd op zoek naar de juiste opvatting, de juiste formulering, het juiste argument. Die indringende manier van gesprekken voeren over fundamentele kwesties is het grootste geschenk dat hij de westerse cultuur heeft nagelaten. Maar het rumoer dat Socrates steeds omgeven heeft is tegelijkertijd de echo van een diepe stilte. Soms stond hij langdurig zwijgend op één plek, verzonken in zichzelf. En zijn gesprekspartners leidde hij steevast naar het punt waar ze geen woorden meer hadden. Hij ontmantelde hen, met milde of scherpe ironie, door hen in de war te brengen en hun vooropgezette meningen met zijn vragen te ondermijnen, tot ze onthand en ontdaan waren en niet meer wisten wat te zeggen. Wellicht dat daar, in die stilte, antwoorden te vinden zijn waar woorden voor ontbreken, helderheid die de verwarring ontstijgt. Ik hoop dat dit boek de lezer ook daarvan een glimp kan geven.

Jos Kessels